

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Соболя Євгена Юрійовича на дисертацію Босої Ірини Вадимівни на тему «Адміністративно-правові засади створення належних умов діяльності адвокатури в Україні» подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

В умовах реформ та євроінтеграційних процесів в Україні сфера надання правничої допомоги також переживає зміни, що виявляється в перерозподілі функцій між правовими інститутами, які відповідають за захист конституційних прав і свобод громадян. Одним з таких інститутів є адвокатура. Тому наразі законодавці, практики та науковці активно шукають нові підходи до адміністративно-правового регулювання адвокатської діяльності та створення необхідних умов для її функціонування з боку державних органів, оскільки роль адвокатури в правовому суспільстві є надзвичайно важливою.

Міжнародна спільнота визнає адвокатуру як професійну організацію незалежних правників, що виконують важливу місію – забезпечення права на захист прав і інтересів громадян через надання правової допомоги. Для ефективного виконання цього завдання необхідні ініціативи та відповідні кроки з боку держави для формування умов для належного функціонування інституту адвокатури, що підкреслює особливий статус адвоката як особи, яка надає професійну правову допомогу.

Адвокатура є важливою складовою частиною системи правосуддя і потребує термінових реформ, які забезпечать дотримання гарантій адвокатської діяльності з боку державних органів. Однак у контексті воєнного стану в Україні питання створення належних умов для адвокатської діяльності та забезпечення її гарантій наразі обговорюються, що підтверджує актуальність цієї теми для дослідження.

Отже, необхідність удосконалення теоретичних та практичних аспектів розвитку цієї проблеми підкреслює важливість дослідження адміністративно-правових засад для створення належних умов для роботи адвокатури в Україні. Оскільки процес реформування інституту адвокатури триває і законодавча база постійно оновлюється, питання щодо адміністративно-правового регулювання

функціонування адвокатури потребують постійного дослідження та аналізу для визначення шляхів їх удосконалення та оптимізації.

І саме нагальна потреба в такому науково-теоретичному забезпеченні й обумовили вибір теми даного дисертаційного дослідження, що свідчить про його підвищену актуальність, науково-теоретичну і практичну цінність.

Окрім суто практичної цінності, обраний напрям дослідження становить значний науково-теоретичний інтерес. Справа у тому, що до сьогодні специфічні адміністративно-правові засади створення належних умов діяльності адвокатури в Україні не були предметом комплексного наукового аналізу.

Тема є актуальною, по-перше, через необхідність реформування інституту адвокатури в Україні в умовах триваючих євроінтеграційних процесів та правових змін, що потребують адаптації системи правосуддя до сучасних стандартів. По-друге, ураховуючи воєнний стан, виникає необхідність забезпечення належних умов для ефективної адвокатської діяльності, що є важливою складовою захисту прав і свобод громадян. По-третє, роль адвокатури в правовому суспільстві залишається надзвичайно важливою, а тому питання створення ефективного правового механізму для її функціонування потребує постійного дослідження та вдосконалення адміністративно-правових засад.

Сказане дозволяє дійти висновку про те, що тема дисертації І.В. Босої є дійсно актуальною, а розв'язання даної проблеми – абсолютно своєчасним.

Рецензуючи дисертацію та оцінюючи її позитивну сторону, слід відзначити логічну злагодженість викладеного матеріалу, взаємозв'язок окремих розділів і підрозділів роботи між собою, їх спрямованість на розв'язання конкретного наукового завдання – удосконалення адміністративно-правових засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні, а також обґрунтування пропозицій і практичних рекомендацій, спрямованих на усунення законодавчих недоліків, прогалин і суперечностей, які можуть впливати на ефективність її реалізації.

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження та її актуальність, зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Визначено мету, об'єкт, предмет дисертаційного дослідження та поставлено наукові завдання. Охарактеризовано методи дослідження. Визначено новизну отриманих результатів, що зумовлена характером обраної теми та підходом до її вивчення. Висвітлено практичне значення отриманих результатів та зазначено дані щодо проходження основними теоретичними положеннями та загальними практичними результатами апробації.

У першому розділі «Загальна характеристика створення належних умов діяльності адвокатури» висвітлено поняття та види публічних правовідносин зі створення належних умов діяльності адвокатури як об'єкт адміністративно-правового регулювання; визначено місце адвокатури в системі суб'єктів публічної влади та її правовий статус; викладено правові засади організації здійснення адвокатської діяльності та місце серед них адміністративного законодавства.

У другому розділі «Адміністративно-правовий механізм створення належних умов діяльності адвокатури» розкрито поняття та сутність адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури; охарактеризовано суб'єктів забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури; визначено адміністративні процедури створення належних умов діяльності адвокатури.

У третьому розділі «Шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвоката з боку державних інституцій» здобувачкою окреслено сучасне бачення щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності; проаналізовано зарубіжний досвід організації та функціонування органів адвокатури; окреслено напрями адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвоката з боку державних інституцій.

В підсумку кожного розділу та всієї дисертаційної роботи, авторка формулює висновки, які відповідають змісту проведеного наукового пошуку кожного розділу та дослідження загалом.

Загальні висновки та пропозиції є достатньо науково аргументовані та оригінальні, відповідають вимогам сьогодення та можуть бути рекомендовані до застосування на практиці. Мають практичну цінність для розвитку науки адміністративного права та адвокатської діяльності зокрема.

Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 241 сторінка, з яких 205 сторінок – основний текст, 33 сторінки – список використаних джерел (293 найменування) та додатків.

Враховуючи викладене вище, є всі підстави стверджувати, що структура дисертації І.В. Босої добре продумана і відповідає тим завданням, які поставила перед собою авторка. Дисертантка послідовно виклала матеріал, в основному правильно співвідносячи загальні та конкретні питання, сформулював необхідні наукові дефініції. У підсумку це дозволило авторці показати свої знання з теорії адміністративного права та процесу, глибоко та розгорнуто проаналізувати як положення нормативно-правових актів, що регулюють процеси формування та реалізації адміністративно-правових засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні, а також висвітлити погляди науковців з проблематики дослідження.

Положення, викладені в анотації, відповідають основним положенням та висновкам, зазначеним у дисертації. Зміст анотації відповідає встановленим вимогам. Дисертація та анотація оформлені також відповідно до встановлених вимог.

Отже, можна зробити висновок, що основні положення та висновки дисертації авторкою оприлюднені повною мірою.

В процесі дослідження авторка не абстрагувалася в наукову розробку проблеми, а поставила конкретні та чіткі завдання, у зв'язку з чим дисертація отримала цікавий та корисний напрям в науковому руслі, що дозволило авторці прийти до практичних результатів та зробити корисні для практичного застосування висновки.

Переважає більшість положень, винесених авторкою на захист і зроблені висновки та наведені пропозиції є новими або містять значну частку новизни.

Зокрема, автором вперше було: а) обґрунтовано наповнення створення належних умов діяльності адвокатури як сукупність правових та організаційних заходів із формування та організації діяльності адвокатури як інституту професійного захисту й представництва фізичних та юридичних осіб; б) обґрунтовано наукове трактування адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури як одного з дієвих чинників впливу на ефективність адвокатської системи у сфері надання правової допомоги, а також виокремлено його особливості; в) запропоновано авторське бачення характеристики поняття «гарантії адвокатської діяльності» як елемента правового статусу, яким наділений адвокат як учасник системи органів відправлення правосуддя, що становить визначені або санкціоновані державою на рівні закону способи й умови провадження адвокатської діяльності, що забезпечують повноцінну реалізацію професійних і соціальних завдань інституту адвокатури, гарантують її автономію від органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб; г) визначено предмет правових гарантій адвокатської діяльності, який становлять процесуальні права й обов'язки адвоката, яким кореспондується обов'язок держави забезпечити належні умови діяльності адвоката, а також виокремлено елементи механізму реалізації гарантій адвокатської діяльності.

Дослідницею було визначено поняття та особливості публічних правовідносин зі створення належних умов діяльності адвокатури як об'єкт адміністративно-правового регулювання, здійснивши їх класифікацію. З'ясовано місце адвокатури в системі суб'єктів публічної влади та її правовий статус. Це дозволило розкрити правові засади організації здійснення адвокатської діяльності й місце серед них адміністративного законодавства.

Сформульовано поняття та розкрито сутність адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури. Визначено суб'єктний склад забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури. Проаналізовано адміністративні процедури створення належних умов діяльності адвокатури. Науково та теоретично обґрунтовано умови забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності, виокремивши

відповідні ознаки. Особливо варто відмітити, що авторка проаналізувала зарубіжний досвід організації та функціонування органів адвокатури й аргументувати можливості його використання в Україні. Виокремлено напрями адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвоката з боку державних інституцій.

Варто відмітити, що результати дослідження успішно впроваджено у:

– науково-дослідній роботі (у подальших розробках, пов'язаних із формуванням теоретичних аспектів створення належних умов діяльності адвокатури в Україні);

– правотворчій сфері (висновки, пропозиції та рекомендації, що викладені в дисертації, можуть бути використані під час розробки змін і доповнень до національного законодавства, спрямованих на вдосконалення адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвокатури);

– правозастосовній сфері (для підвищення ефективності діяльності суб'єктів забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури);

– освітньому процесі (положення та висновки дисертації використовуються під час викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адвокатура і нотаріат», «Актуальні проблеми адміністративного права та адміністративна реформа в Україні», а також можуть бути використані під час розроблення навчальних посібників, підручників та їх розділів, лекцій і методичних рекомендацій для студентів закладів вищої освіти).

Також заслуговує позитивної оцінки достатньо високий рівень аргументації висновків та пропозицій практичного характеру щодо вдосконалення адміністративно-правових засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні. При цьому варто відмітити, що теоретичні висновки здобувачкою вдало підкріплені емпіричними матеріалами, зокрема аналізом значного масиву нормативно-правових актів, статистичних даних та аналітичних довідок.

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнена судова практика Верховного Суду України й дані з Єдиного державного реєстру судових рішень, звіти діяльності Комітету захисту прав адвокатів НААУ та

Національної асоціації адвокатів України, офіційні інтегровані звіти міжнародних організацій у сфері адвокатури, інтернет-представництва суб'єктів публічної влади, урядового порталу та інших суб'єктів, що залучені до процесу створення належних умов діяльності адвокатури.

Також слід відзначити стиль, яким написано роботу. Він відзначається логічністю, послідовністю та ясністю думок авторки. Деякі досить складні теоретичні положення дисертації викладені зрозумілою мовою, без зайвих мовленнєвих зворотів і конструкцій.

Загалом, на сторінках дисертації авторці вдалося розв'язати цікаву дискусію, використавши при цьому широкий спектр вітчизняних та зарубіжних науково-теоретичних та монографічних робіт з різних галузей наукових знань, що свідчить про поглиблений аналіз піднятої в цій роботі проблеми. Крім того, здобувачкою було ґрунтовно вивчено та проаналізовано наукову та спеціалізовану періодичну літературу з адміністративного права, що свідчить про спробу синтезувати поряд із загальноприйнятими поняттями новітні підходи до розуміння сутності та змісту адміністративно-правових засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні.

Здобувачкою представлено найбільш важливі висновки та пропозиції. Обґрунтовано, що відносини у сфері публічного права, тобто публічні відносини, мають державний інтерес. Причому підкреслено, що однією з ознак правової держави є захист прав і свобод людини та громадянина: найвищою цінністю в державі визнається людина з її індивідуальними інтересами. Здобувачка зазначає, що адвокатура у своїй діяльності відображає як загальні, суспільні, державні інтереси, так й індивідуальні, особисті, оскільки через цей інститут правова держава може здійснювати головну свою функцію – захист прав і свобод людини та громадянина. Доведено, що належні умови діяльності адвокатури – це можливості адвокатури як самоврядної організації реалізовувати власні завдання щодо захисту прав людей, а також ефективно, кваліфіковано та з найкращим результатом досягати поставленої мети. Створення державою належних умов діяльності адвокатури – це комплекс правових, організаційних та управлінських заходів щодо формування й

організації діяльності адвокатури як інституції, яка, не будучи державним органом, виконує функції держави із захисту прав фізичних та юридичних осіб.

Адвокатура України як професійно-правовий правозахисний інститут становить системоутворюючий елемент механізму забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини. Створення найбільш ефективної моделі адвокатури передбачає визначення її правової основи, обрання спеціально-дозвільного або загальнодозвільного принципу правового регулювання.**

Визначено національний рівень нормативно-правового забезпечення організації та діяльності адвокатури охоплює три групи нормативних актів: законодавчі акти, підзаконні нормативні акти та локальні нормативні акти. Зазначено, що адміністративне законодавство посідає чільне місце серед правових засад організації та діяльності адвокатури, воно представлене як законами, так і кодифікованими нормативно-правовими актами. Система юридичних інструментів, яка становить механізм правового регулювання, впорядкована в найбільш послідовний спосіб для організації суспільних відносин і сприяння задоволенню інтересів суб'єктів права. Адміністративно-правовим механізмом визначена система законів, нормативних актів та органів, які регулюють взаємодію владних структур і громадян у сфері публічного управління. Зроблено висновок, що належні умови в адвокатурі передбачають умови щодо належного виконання своїх обов'язків адвокатами (знання законодавства, лобювання інтересів клієнтів, здатність адаптуватися до змін у правовому середовищі, навички комунікації тощо). Запропоноване власне бачення адміністративно-правових механізмів створення належних умов діяльності адвокатури. Основним обов'язком суб'єктів забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури є забезпечення незалежності, недоторканості й ефективності правозахисної професії адвоката.

Запропоновано адміністративними процедурами створення належних умов діяльності адвокатури розуміти врегульовану адміністративно-процедурними нормами послідовність дій уповноважених суб'єктів щодо впровадження адміністративних заходів з метою створення оптимальних умов для виконання професійних обов'язків адвокатів. Зазначено, що правовий

статус адвоката й відсутність втручання в його роботу з боку державних інституцій є певним показником розвитку суспільства, його демократичності та правового рівня. Акцентовано увагу, що чинне законодавство визначає головну роль адвокатури, яка полягає в захисті прав, свобод і законних інтересів особи, забезпеченні рівного й вільного доступу до правосуддя. Правова допомога адвоката може мати високий рівень ефективності лише за умови відсутності будь-яких перешкод з боку держави та її органів у процесі провадження ним діяльності із захисту інтересів клієнта.

Європейська спільнота вже тривалий час розвиває напрям зростання рівня правової культури в суспільстві, основоположним правилом якої є процедура надання правової допомоги учасникам суспільних відносин професійними адвокатами. Наголошено, що, враховуючи обраний шлях євроінтеграції, владні структури держави та громадськість мають вживати реформаційних заходів, спрямованих на виведення адвокатури на новий рівень функціонування.

Дисертація є завершеною науковою роботою, яка добре сприймається під час читання. Всі теоретичні висновки мають чітке логічне обґрунтування. Аналіз тексту свідчить, що автор дослідив значний обсяг нормативних матеріалів, що дозволило зробити цікаві висновки та розкрити нові аспекти формування адміністративно-правових засад для створення належних умов діяльності адвокатури в Україні, які ще не були розглянуті в спеціалізованих публікаціях. Таким чином, дисертація виконана на високому науковому рівні і має практичну значущість, що робить її актуальною в сучасних умовах.

Водночас, загальна позитивна оцінка дисертації І.В. Босої не виключає деяких зауважень і побажань, які можуть бути використані авторкою у подальших наукових дослідженнях. Найбільш суттєвими з них є наступні:

1. З негативного боку слід відмітити неповноту проведеного дослідження. Зокрема, дисертантка поверхово розглядає категорію «модель адвокатури», втім в самій роботі цей термін часто зустрічається, і на мою думку, потребує уточнення та розкриття сутності, змісту. Розгляд зазначеного питання значно підвищив би практичну спрямованість проведеного дослідження, а

сформульовані пропозиції мали б практичну цінність й могли бути успішно імплементовані в практику адвокатської діяльності.

2. Дисертантка, на мою думку, не в повній мірі розкрила усі основні елементи адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури. Так, у підрозділі 2.1 дисертації дослідниця обґрунтовує необхідність створення належних умов адвокатської діяльності. У зв'язку з цим, під час публічного захисту роботи здобувачці варто додатково роз'яснити, які ж саме елементи включає адміністративно-правовий механізм і чому.

3. Дослідження виграло би якщо б здобувачка в підрозділі 2.2 дисертації навела кілька підходів до класифікації суб'єктів забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури. Натомість в тексті роботи наводиться лише загальний опис суб'єктів забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури, що на мою думку, потребує уточнення.

4. Деякі зауваження викликає обґрунтована в підрозділі 3.3. дисертації позиція авторки щодо протиправних дій третіх осіб в діяльність адвоката. Наводиться і аналізується статистична інформація щодо випадків втручання в діяльність адвокатів в Україні. Втім, в самій роботі не наводиться тлумачення поняття «втручання в правозахисну діяльність адвоката». Це поняття варто було б чіткіше охарактеризувати, щоб розмежувати припустимі та неприпустимі дії з боку правоохоронних органів та державних службовців при взаємодії з адвокатами. Дане питання є надзвичайно важливим і актуальним, враховуючи, що адвокати виконують важливу функцію з захисту прав і свобод громадян.

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що наведені вище критичні зауваження та рекомендації стосуються дискусійних питань, певної неповноти та непослідовності розгляду окремих питань теми дисертації і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, яке має науково-теоретичне і практичне значення, містить наукові положення, які являють нові підходи до вирішення конкретного наукового завдання і сприяють покращенню адміністративно-правових засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні.

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Босої Ірини Вадимівни на тему «Адміністративно-правові засади створення належних умов діяльності адвокатури в Україні» є повністю завершеною науковою працею, у якій авторкою отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має значення для розвитку науки адміністративного права.

Робота відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пп. 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її авторка – Боса Ірина Вадимівна – заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії (галузь знань 08 «Право», спеціальність 081 «Право»).

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
ректор Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка

Євген Соболев